

ANALYS/REPORTAGE

Museerna representerar inte vad Sverige är i dag

Jenni Sandström

Enligt en rapport som Riksutställningar tagit fram avspeglas den svenska befolkningens mångfald generellt inte på landets museer. Respons har talat med rapportens huvudförfattare och personer verksamma inom museisektorn för att höra hur de ser på museernas mångfaldsarbete och vad mångfald egentligen är.

I Kulturdepartementets regleringsbrev för budgetåret 2014 fick Riksutställningar i uppgift att ta fram en rapport för att ”visa på möjligheterna för den svenska museisektorn att utveckla och ta vara på utvecklingspotentialen i det mångkulturella Sverige”. Rapporten, *Museerna och mångfalden*, redovisades i november 2014 och har sedan dess givit upphov till debatt både inom museisektorn och i medier. Med hjälp av bland annat nationell statistik, studiebesök och samtal med rasifierade personer, museichefer och forskare visar Riksutställningar att svenska museer på ett generellt plan inte avspeglar samhällets etniska, sociala, kulturella eller socioekonomiska mångfald. Detta gäller både gruppen anställda inom museisektorn och dess besökare.

För att få bukt med mångfaldsproblemen föreslås i rapporten ett antal strategier som musei- och utställningspersonal kan använda sig av för att bättre avspegla hela det svenska samhället. Bland annat uppmanas de att bredda sin rekrytering, försöka nå ut till grupper som i dag inte besöker museer och låta fler perspektiv och berättelser representeras i utställningsverksamheten.

Riksutställningars rapport är en av många de senaste åren som belyser kultursektorns oförmåga att ta vara på den svenska befolkningens olikartade bakgrunder och erfarenheter. Ändå

uppfattas denna rapport som unik. Det framhäver Malmö Museers Eva Hansen när *Respons* talar med henne. ”Det finns en positiv trötthet och litet jävlar anamma i rapporten.” Som biträdande chef har hon hand om bland annat just mångfaldsfrågor. Enligt henne stämmer Riksutställningars rapport med hur det ser ut i verkligheten. ”Många museer representerar ju inte vad Sverige är i dag och inte heller vad Sverige har varit genom tiderna, eftersom det är en väldigt heteronormativ bild man presenterar med kärnfamilj, med vithet och så vidare. Jag har jobbat med dessa frågor i många år och sett hur man har tagit steg framåt och steg åt sidan och steg bakåt. Men det är någonting i själva grundstrukturen som aldrig förändras.”

Enligt Riksutställningars rapport kan det som Hansen beskriver till viss del bero på seglivade strukturer som formats av historiska faktorer. Många av Sveriges museer växte fram under en tid när deras uppgift bestod i att bidra till ett nationsbyggande baserat på kulturell, social och etnisk enhetlighet. Artur Hazelius grundande av Nordiska museet och Skansen var ett uttryck för den strävan att stärka den svenska identiteten och definiera svenskhetens innebörd som blev allt viktigare under 1800-talet. De omkring 200 000 personer som årligen besöker Nordiska museet kan, om de väljer att ta del av den digitaliserade guidningen, än i dag höra Hazelius ord om att museets byggnad syftar till att ”verka fosterländskt väckande”.

”Känn dig själv” var Hazelius motto. På Nordiska museets hemsida uttolkas detta som: ”lär känna din historia, lär känna dina rötter och du kommer att förstå din samtid bättre och möta framtiden med större beredskap”. Museernas betydelse för förståelsen av dåtiden, nuet och framtiden är något även Riksantikvariets kulturarvschef Qaisar Mahmood, författare till boken *Jakten på svenskheten* (2013), lyfter fram. Han menar att museer ger människor möjlighet att svara på tre centrala frågor: var kommer jag ifrån, vem är jag nu och vart är jag på väg? Genom att välja ut föremål och artefakter lyfter museerna fram gemensamma berättelser att förhålla sig till, men som det ser ut i dag borde museer generellt spela rollen som skapare av gemenskap bättre: ”Om museerna är platser som ska berätta berättelser om vi:et då kan jag tycka att den berättelsen är väldigt snäv i dag.”

Qaisar Mahmood har arbetat med frågor som rör svenskhet och mångfald under många år och valdes i februari i år till ordförande

för Tensta konsthall. Han föreläser ofta för museipersonal och menar att man snabbt ser tecken på om de utställningsansvariga tänkt igenom mångfaldsaspekten. Han pekar på en av brickorna i Historiska museets restaurang där vi träffas och säger att det bland den historiska kuriosa som tryckts på brickorna finns formuleringar som skapar en arvmässig koppling till historien. Ett alternativt sätt att utforma utställningar som bättre tar hänsyn till mångfalden i samhället skulle vara att undvika ord som *oss* och *vi* och i stället betona att det handlar om dåtidens människor. ”Jag tror att det är genom sådana små, små ord som man skapar en berättelse som är genetisk. Det är för mig tecken på att man inte tänkt igenom mångfaldsaspekten. De borde egentligen berätta en berättelse som innefattar alla som bor här i dag. Genom enkla medel skulle man kunna göra det möjligt för mig att – om jag vill – läsa in mig själv, för jag blir inte utesluten. Jag har ju lika stor eller svag koppling till de som bodde här för 1500 år sedan som du har.”

Den generella brist på mångfald som enligt Riksutställningar råder inom museernas utställningsverksamhet och interna representation hänger enligt rapportens huvudförfattare Eric Fugeläng ihop med den bristande mångfald som går att se inom besöksstatistiken. Han säger till *Respons*: ”Jag tror att igenkänning och spegling är ett av våra viktigaste verktyg för att förstå oss själva och vår omvärld. Även om vi inte alltid går på museum just för igenkänningens skull så blir innehållet svårt att relatera till om den inte alls finns där.”

Eva Hansen ser framför allt den interna bristen på mångfald som ett grundläggande hinder för att lösa problemen. ”Det finns ibland en tro på att vi som är vit medelklass, som ju är i majoritet på museerna, har förmåga att representera alla andra i alla sammanhang, men det tror inte jag på. Det måste finnas en massa olika erfarenheter på ett museum och det gör det ju inte just nu.”

Trots att alla i dag inte söker sig till museerna, stiger museibesöken totalt sett stadigt. Enligt en sammanställning som gjorts av Riksförbundet Sveriges museer med officiell statistik insamlad av Myndigheten för Kulturanalys ökade besöken med 17 procent mellan 2003 och 2013, en uppgång från 14,7 till 17,7 miljoner besökare. Förra året var inget undantag –nära en halv miljon fler besökare sökte sig till Sveriges museer jämfört med året före. Svenskar är per capita flitiga museibesökare. Riksutställningars rapport hävdar att hela svenska befolkningen inte avspeglas i dessa siffror, även om det är oklart exakt hur mångfalden ser ut bland besökarna. Rapportens

slutsatser grundar sig på ett fåtal undersökningar och har kritiserats för att inte ge en klar bild av vilka som besöker och arbetar på museer.

Den bristande statistiken beror enligt Riksutställningars rapport till viss del på museernas ovilja att göra en nulägesanalys ur ett mångfaldsperspektiv. Motståndet mot att mäta personaluppsättningen bortsett från ålder och kön, motiveras ofta med att arbetsgivare vill undvika att personer förminskas till att bara ses som det hen kategoriseras som och att det kan leda till att vissa personer utan att ha valt det själva får stå som representanter för en hel grupp.

Qaisar Mahmood anser att kartläggningar som fokuserar på etnicitet riskerar att slå fel. ”Jag tänker att många av de problem som vi definierar som integrationsproblem eller mångfaldsproblem i grunden botten i socioekonomiska ojämlikheter. Men år 2015 visualiseras socioekonomiska ojämlikheter i färger, det man kallar för kulturer och etnicitet.” När det gäller tillgången till museernas värld är det enligt honom inte det ekonomiska kapitalet som avgör, utan det kulturella kapitalet: ”Om museer börjar undersöka sina besöksiffror och jobbar med dessa frågor i sitt mångfaldsarbete bara för att de som saknar kulturellt kapital råkar ha mörkt hår och vara födda utomlands, då tror jag att det leder fel. Problembilden är fel och då blir lösningarna fel.”

Frågan hur mångfald ska definieras och om den kan eller bör mätas har alltså inget entydigt svar. I Riksutställningars rapport påpekas att mångkultur ofta används som synonym till ”etnisk mångfald” och Fugeläng har genomgående valt att ersätta ”mångkultur” med ”mångfald” med motiveringen att det senare ”är ett ord som bättre kan användas för att beskriva människors individuella olikheter och förutsättningar”. Qaisar Mahmood välkomnar en sådan problematisering, men pläderar för en strikt åtskillnad mellan begreppen mångkultur och mångfald. Han hoppas att vi så småningom kommer till ett läge där vi fokuserar på att varje individ i sig själv är många olika saker och att det i varje du-och-jag-förhållande går att finna mångfald. Detta kräver att museipersonal släpper föreställningen om att det hos varje individ finns en identitet som är viktigare än alla andra. ”Jag tror inte att vi har gjort upp med den essentialistiska idén om att alla har en kärna. Även om vi ska prata mångfald så faller man tillbaka till att försöka hitta kärnan i en individ: är den här personen i grunden kvinna, blond eller född i

Sverige? Risken med det tankesättet är dels att man hamnar i exkludering, dels att man till slut måste lägga på så många lager så att någon alltid faller utanför.” För att undvika att utgå från ett essentialistiskt synsätt menar Mahmood att vi måste inse att människor har många olika identiteter som aktualiseras i olika sammanhang. Utställningsarbete borde, med tanke på den slutsatsen, fokusera på det *görande*, till exempel renskötsel, som förenar en viss grupp, snarare än ett *varande*, exempelvis ”samer”. I och med den åtskillnad Mahmood argumenterar för är frågan som Kulturdepartementet gett Riksutställningar till uppgift att svara på felställd och riskerar att få motsatt effekt. ”Risken med att utgå från grupper i stället för företeelser där man boxar in folk är att vi får olika segregerade kuber bredvid varandra, men det gör det inte till mångfald.”

I förordet till Riksutställningars rapport påpekas att intellektualisering kring mångfaldsarbete har lett till att vissa som är engagerade inom utställningsarbete börjat tala om teoretisk ångest. På grund av rädsla för att göra, tänka eller säga fel vågar en del anställda inte göra någonting alls. Malmö museers Eva Hansen är medveten om att mångfaldsarbete tenderar att medföra kritik, men poängterar att man inte får glömma vari de huvudsakliga problemen ligger. ”Vi kan ju prata oss blå och grå om de här sakerna. Men ibland målas problem upp för att skymma andra problem. Det finns ett gediget demokratiproblem i museivärlden i dag och det är att vi som jobbar på museer är alldeles för lika varandra. Vi är vit medelklass, nästan allihop. Det är ett väsentligt problem.”

Jenni Sandström är fil. kand. i socialantropologi och praktikant på Respons.